

Toplumsal Değişme Süreci İçinde Gençlik Parkı: Sosyolojik Bir Değerlendirme(*)

Erol DEMİR

Ankara’da doğup büyümüş ya da sonradan yerleşmiş olsun, bu kentte yaşayan pek çok sakinin yolu bir biçimde Gençlik Parkı’na düşmüştür ve parkla ilgili anlatacak anıları vardır. Bu anılar kimi zaman duygusal bağlarla desteklenmektedir. Boş zamanların geçirildiği mekânların bu kadar çeşitlenmediği ve farklılaşmadığı devirlerde bu parkın bir çeşit cazibesi ve büyüğü vardı. Fakat zamanla park cazibesini yitirdi ve yeni cazibe mekânları yaratıldı. Mekân üzerine çalışan sosyal bilimciler, mekânların tarihleri ve kültürleri olduğunu; bu çerçevede mekânlara ilişkin ortak kültürün zaman içinde değişime uğrayabileceğini ve kimi zaman da çatışmaların yaşanabileceğini dile getirmektedirler.¹ Gençlik Parkı’nın sertüvenine de böyle bakabiliriz. Bu yazımda, Gençlik Parkı’nın tarih içinde geçirdiği fiziksel ve kültürel değişimi, daha geniş düzeyde Ankara’nın ve Türkiye’nin toplumsal süreçleriyle ilişkilendirerek, sosyolojik boyutlarıyla sergilemeye ve anlamlandırmaya çalışacağım. Şu sıralarda, Büyükşehir Belediyesi’nin yenileme projesi kapsamında yeniden düzenlenen park bir inşaat sahası görünümündedir. Belki bu yenilenme projesi, bir şehir içi parkı için yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilir. Bu yazı, bu açıdan, yeni bir

dönem öncesini, gelecekte ortaya çıkacak yeni tarzlarla karşılaştırılabilecek bir tarihsel bir kesit olarak sergilemesi açısından da anlamlıdır.²

Gençlik Parkı’nın sosyolojik yönüyle kültürümüze kattığı iki ayırt edici özelliği var: Bunlardan birincisi, öncü bir kamusal mekân niteliğini taşıması, ikincisi ise modernleştirici bir işlevi olmasıdır. Kamusal mekândan anlaşılması gereken, herkese açık, herkesin kullanabildiği ortak bir rekreasyon alanı olmasıdır. Parklar, kamusal mekân olarak kent sakinlerinin boş zaman ihtiyaçlarını giderirken sosyalleştirici, yani eğitici işlev de üstlenirler. Bu anlamda hem peyzajla hem de insanlarla etkileşim kurulan yerlerdir. Batı ülkelerinde modern zamanlarda, parklar orta sınıf norm ve değerlerine yönelik sosyalleştirme ve bu yönde zevkler geliştirme işlevleri üstlenmişlerdir. “Sosyalleştirme” işlevi “modernleştirme” olarak da okunabilir. Bizde bu modernliğin oluşturulmasında Cumhuriyetin başlarında devletin rolü (öncü bürokratlar, aydınlar, kitle iletişim araçları, halkevi benzeri kuruluşlar vb. aracı aktörler) önemlidir. Başkent Ankara, fiziksel ve toplumsal olarak Cumhuriyet modernliğinin öncü kenti olarak tahayyül edilmiş; Gençlik Parkı da bu yaklaşım içinde bir rekre-

Doç. Dr.
Ankara Üniversitesi,
Sosyoloji
Bölümü Öğretim
Üyesi.

* Bu metin, daha önce VEKAM’da sunduğum konferansın yeniden düzenlenmiş biçimidir.

¹ Bu konuda oldukça zengin bir literatür içinden, sosyolojik değerlendirmeye uygun olarak, yalnızca şu kaynakları vermekle yetiniyorum: Pierre Bourdieu, *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*, çev. R. Nice, Routledge, Londra, 1984; H. Lefebvre, *The Production of Space*, çev. D. Nicholson-Smith, Blackwell, Oxford, 1991; Lyn H. Lofland, *The Public Realm: Exploring the City’s Quintessential Social Territory*, Aldine de Gruyter, New York, 1998; R. Shields, *Places on the Margin*, Routledge, Londra, 1991.

² Farklı boyutlarıyla, yazanın ilgili diğer makalelerine de bakılabilir: Erol Demir, “Kamusal Mekân ve İmge: Gençlik Parkı’nın Değişen Anlamı”, *Toplum ve Bilim*, no.94, 2002, s.109-142; Erol Demir, “Park Kullanım Kalıpları: Gençlik Parkı Ziyaretçileri Üzerine Bir Araştırma”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c.14, no.3, 2005, s.19-42.

Yirminci yüzyılda, boş zaman olgusunun tüm topluma yayılmasıyla, park kavramı hem tüm toplum kesimlerine açık bir mekân hem de modern kent planlamasının ayırt edici bir ögesi haline geldi

asyon imgesi olarak tasarlanmıştır. Park, başta tasarlanan amaca göre bir süre hizmet etmekle birlikte, daha sonraki serüveni başta tasarlanandan farklı bir mecraya sürüklenmiştir: Devletin tahayyül ettiği modernizmin değil, fakat piyasanın modernizm girdabına kapılmıştır.

Park Kullanma Olgusu

Park kullanma olgusu modern bir etkinliktir, fakat buradan park olgusunun salt modern zamanlara özgü olduğu sonucunu da çıkarmamak gerekir. Antik döneme, Eski Hint toplumlarına kadar geriye giden park ve bahçe kültürleri var. Fakat o dönemlerde toplumun yalnızca hanedanları, yöneticileri, soyluları, aristokratları tarafından kullanabiliyorlardı ve işlevleri de az çok farklıydı. Modern çağa doğru gelindiğinde, park ve bahçelerin kullanımı ve işlevlerinde bir değişimden söz etmek mümkündür. Aslında modern çağda bile parkların değişmesi ve farklılaşmasından söz edilebilir.³ Batı’da ondokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar, her isteyen kentli rahatlıkla parklara giremiyordu. Parklar aristokratlar ve üst burjuvaların gezinti mekânlarıydı ve tasarımları da bu sınıfların estetik duyarlılıklarını yansıtıyordu. Onsekizinci yüzyıl ve ondokuzuncu yüzyılın ilk diliminde, Avrupa parkları, toplumun elitlerine hizmet etmişti. Londra ve Paris başta olmak üzere büyük Avrupa kentlerinde parkların etrafı çitlenip, bekçilerce korunurdu. Avrupa kent parklarını model alarak yapılan Amerikan kent parkları da, benzer bir şekilde, üst sınıfların zevklerine uygun bir şekilde tasarlanıp, yalnızca onların kullanımına tahsis edildi.⁴ Kentin diğer kesimlerinin ve özellikle işçi sınıfının parklara girmesi zordu. Böyle bir olanak sağlansa bile, park kullanımına ayıracak boş zamanları sınırlıydı. Ancak, bu eğilim, ondokuzuncu yüzyılın ikinci diliminde değişmeye başladı ve parklar toplumun tüm

kesimlerine açıldı. Parkların her kesime açık olmasında hem bu yönde mücadelelerin hem de işçi sınıfı ve yoksulların sıkışık mahallelerdeki sağlıksız ortamlara karşı kent yönetimlerinin “sağlıklı açık alan” arayışının belirleyici olduğu söylenebilir. Parklar tüm toplumsal kesimlere açılmakla birlikte, park kullanımı konusunda, işçi sınıfları ve üst sınıflar (burjuvalar ve elitler) arasındaki gerilimler, çatışmalar ve mücadeleler devam etti.⁵ Bu durum, yalnızca sınıfsal değil, aynı zamanda etnik ve cinsiyet faktörlerinin de işe karıştığı bir süreçti. Ayrıca, yerel yönetimlerin, farklı sınıflara yönelik parklara farklı muamele yaptığı ve farklı standartlar uyguladığı da kimi araştırmalarda dile getirilmiştir.

Park kullanım sorunları, ondokuzuncu yüzyıl kadar yoğun olmasa da günümüze kadar devam etti. Yirminci yüzyılda, boş zaman olgusunun tüm topluma yayılmasıyla, park kavramı hem tüm toplum kesimlerine açık bir mekân hem de modern kent planlamasının ayırt edici bir ögesi haline geldi. Artık günümüzde pek çok ayrı işlevleri olan çeşitlenmiş ve uzmanlaşmış etkinlik alanlarıyla, eğlence, spor, gezinti, kültür parkları gibi bir dizi park türü ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de de parklar modern anlamda Osmanlı’nın son dönemlerinde modern kent planlarının uygulanma süreciyle birlikte girmeye başlamıştır, denilebilir.⁶ Ondan önce kimi büyük kentlerin dışında, örneğin İstanbul’da şenliklerin de yapıldığı mesire yerleri vardı. Osmanlı’nın mesire yerleri, örneğin Kağıthane Deresi, tam anlamıyla günümüzdeki gibi olmasa da az çok park işlevini de karşılıyordu.⁷ Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ve yirminci yüzyılın başlarında İstanbul’da, Batı esinli, modern anlamda bir dizi kent içi park düzenlenmişti. Gülhane Parkı’nın yeniden düzenlenerek halkın kullanımına açılması, ilk büyük çaplı kent içi park örneği gösterilebilir.

³ Bkz. Hans Sarkowicz (ed.), *Bahçelerin ve Parkların Tarihi* (Çev. E. Kayaoğlu), Dost Kitabevi, Ankara, 2003; Terence Young, “Modern Urban Parks”, *Geographical Review*, 1995, c.85, no.4, s.535-551; Catharina Ward Thomson, “Urban Open Space in the 21st Century”, *Landscape and Urban Planning*, c.60, 2002, s.59-72..

⁴ Mona Domosh, *Invented Cities: The Creation of Landscape in Nineteenth-Century New York and Boston*, Yale University Press, New Haven, 1996; Roy Rosenzweig ve Elizabeth Blackmar, *The Park and the People: A History of Central Park*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1992; Witold Rybcznski, *City Life: Urban Expectations in a New World*, Scribner, New York, 1995.

⁵ Roy Rosenzweig ve Elizabeth Blackmar, a.g.e.; Dorceta E. Taylor, “Central Park as a Model for Social Control: Urban Parks, Social Class and Leisure Behavior in Nineteenth-Century America”, *Journal of Leisure Research*, c.3, sy.4, s.420-77.

⁶ Bkz. Gönül A. Evyapan, *Old Turkish Gardens: Old Istanbul Gardens in Particular*, ODTÜ Mimarlık Fak.Yay., Ankara, 1999.

⁷ Bkz. Semavi Eyice, “İstanbul Halkının ve Padişahların Ünlü Mesiresi: Kağıthane”, M. Armağan (der.) *İstanbul Armağanı III: Gündelik Hayatın Renkleri* içinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1997.

muaşeret kitapları, vb. araçlar da aracılık ediyorlardı.¹⁰ Tüm bu modernleşme çabalarının geniş halk kesimlerine ulaşması ve yaygınlaşması için mekânsal etkileşime ihtiyaç vardı: Toplumun her kesimden insanının ortak mekânları paylaşması, birbirlerini görmesi ve birbirlerinden etkilenmesi. Sokaklar, yollar, meydanlar, gösteri alanları, sanat ve kültür mekânlarının bu yönde işlevleri olmasına karşın, geniş halk kesimlerine yönelik boş zaman geçirme mekânlarına da ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaç, Falih Rıfki'nin Çankaya adlı kitabında yazmış olduğu üzere, o dönemde kimi tartışmalara da yansımıştı.¹¹ Tabii Ankara'nın bir bozkır kenti olması ve yazları kurak geçmesi nedeniyle "suya ve yeşile hasret bir Ankara" portresi çiziliyor, bu tartışmaların odağına "su" ve "yeşil" imgeleri yerleştiriliyordu. Bu nedenle, Batı ülkelerinin kentlerinde olduğu gibi, kentin içinde geniş ve modern bir yeşil alan oluşturulması fikri ağır basıyordu.

Bu fikir Jansen'ın planında uygulama olanağı buluyordu. Park, eski kent merkezi Ulus'un Güney-Batı yönünde, gara yakın, yarı bataklık bir arazi üzerine yapılacak ve 260 bin m² genişliğinde olacaktı. Jansen'ın, gelecekte 300 bin nüfuslu bir kent nüfusunu dikkate aldığı düşünüldüğünde, parkın genişliğinin, dikkate alınan ölçek açısından oldukça geniş bir alana yayıldığı söylenebilir.¹² Jansen, Gençlik Parkı'na iki anlam yüklemişti.

Bunlardan birincisi, parkı, Ankara'nın hasretini çektiği yeşilin ve suyun birleştiği bir rekreasyon alanı ve ikincisi, istasyondan kente gelenlerin ilk girişte dikkatini çekeceği bir simge idi. Planında, "Gençlik Parkı ileride istasyondan gelenlere şehrin hoş geldin selâmını verecektir" diyerek bu simgeselliğe dikkat çekmişti.¹³ Parkın simgeselliği başka materyallere de yansıtılmıştı. Eskiden posta pullarında ve posta kartlarında Gençlik Parkı'nın böyle bir simgesel kullanımı vardı. Park, posta kartlarında Ankara'nın en güzel manzaralarından birini temsil ediyordu. Tabii, artık kart gönderme etkinliği çok azalmış olmakla birlikte, bu kartları şimdi de bulmak mümkündür.¹⁴ Artık günümüzde, Jansen'ın öngördüğü biçimde, kimsenin Gençlik Parkı'nı simge olarak gördüğü söylenemez. Ayrıca, Tren Garı'ndan kente gelen insan sayısı pek fazla değil ve otobüs terminali de Söğütözü'ne taşınmış durumdadır.¹⁵

Gençlik Parkı'nın tasarımında şu öğelere yer verilmişti: "Fıskiyeleriyle büyük bir havuz, bu havuzun güneyinde sahile küçük bir köprüyle bağlanacak küçük bir ada ve gazinosu, gezinti yolları, ağaçlar, çimler, kır kahvesi, tiyatrolar, çocuk bahçeleri ve lunapark".¹⁶ Parkın inşaatına Jansen'ın planı revize edildikten sonra 1936 yılında başlanmış ve inşaat 1940'larda da sürmüştür. Parkın açılışı resmi olarak 1943 yılının 19 Mayıs'ına, Gençlik Bayramı'nın yapıldığı güne denk getirilmişti.¹⁷

Gençlik Parkı

¹⁰ F. Şenol Cantek, "İktidar Mücadelesinin Savaş Meydanı, Mekân: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ankara'da Eğlence Mekânları", Toplum ve Bilim, no.76, 1998, s.84-106.

¹¹ Falih Rıfki Atay, Çankaya, Bateş Yay., Ankara, 1984.

¹² 1945 yılında, Ankara'nın nüfusu 226 bin idi.

¹³ akt. Fehmi Yavuz, Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz, SBF, Ankara, 1952, s.47.

¹⁴ Yeri gelmişken söyleyelim: 1970'lerde Sıhhiye'de Hitit Heykeli yapıldı ve Hitit amblemi de Ankara'nın simgesi idi, 1980'lerin belediye başkanları Atakule'yi yaptılar. 1990'larda bu zihniyetin temsilcisi, şimdiki büyükşehir belediye başkanı, bu kuleyle birlikte Kocatepe Camii'sini Ankara'nın yeni simgesi olarak deklare etti. Fakat simge savaşları bugüne kadar süregeldi ve bitmiş değil.

¹⁵ Eski Otobüs Terminali'nin parka yakın olmasının, park açısından kimi sonuçları vardı: Burası bir tür "bekleme salonu" işlevi görüyordu. Başka diyarlardan gelip, erkenden Ankara'ya düşen kimi ziyaretçiler zaman geçirmek için Gençlik Parkı'na uğurlardı ya da aynı durum dönüş için geçerliydi.

¹⁶ Nafia Vekâleti, Ankara Gençlik Parkı, Tan Matbaası, 1943.

¹⁷ Z. Uludağ, The Social Construction of Meaning in Landscape Architecture: A Case Study of Gençlik Parkı in Ankara, yayımlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ Mimarlık Bölümü, 1998.

Dönemler İçinde Gençlik Parkı

Başta, Gençlik Parkı'nın fiziksel/ toplumsal bir değişim geçirdiğinden söz ettim. Bu değişim, kabaca üç dönem içinde değerlendirilebilir: Birinci dönem, parkın ilk tasarım amacına uygun, yeşil peyzajın ağır bastığı, parkın açılışından 1950'lerin ortalarına kadar olan dönemdir. Erken Cumhuriyet dönemi idolojisine uygun bir yapılanmanın başlatıldığı, ama kısa sürdüğü bir dönemdir. 1950'lerden 1970'lere kadar süren ikinci dönem, yeşil peyzajın arka plana itilerek, eğlence mekânlarının ön planda ve dönemin orta sınıf zevklerinin başat olduğu, ama Gençlik Parkı'nı mitsel konumuna getiren dönemdir. Üçüncü dönem ise, 1970'lerden sonra parkın artık orta sınıflar için cazibesini ve anlamını yitirdiği, bu nedenle terk edildiği, onların yerini yeni kentlilerin ve kent yoksullarının aldığı, parkın fiziksel mirasının "kullanılmış/ tüketilmiş" olarak devrildiği, fakat ciddi bir yenilemenin de olmadığı, bu yıpranmış fiziksel mirasın üzerine yeni kentli ihtiyaçlarına uygun "arabesk" kültürünün ve yaşam biçiminin giydirilmeye çalışıldığı dönemdir.

Şimdi bu üç aşama içindeki dönemlendirmeyi yaptıktan sonra yeniden parkın açıldığı yıllara geri dönelim. Parkın açıldığı yıllar İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Türkiye girmemiş olsa bile, savaşın Türkiye'de gündelik yaşamdaki olumsuz etkileri (karneler, kuyruklar, pahalılık vb.) biliniyor. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra zaten geniş çaplı bir kalkınma çabasına girilmişti ve lüks tüketim olanakları ancak toplumun sınırlı bir kesimi için geçerliydi. Yenişehir'den yukarıya doğru, bahçe içinde, gösterişli, kuleli, Batılı tarzda döşenmiş konutlarda oturan yeni bir üst sınıf türemişti.¹⁸ Ancak, orta sınıfı daha mütevazı düşünmek gerekir. Doğal olarak, Ankara'nın İstanbul'a göre karşılaştırıldığında bir memur kenti olduğunu, nüfusunun önemlice bir kısmının bürokraside çalıştığını, düzenli iş çıkış saatlerinin olduğunu hatırlatalım. 1930'lu yıllarda ağır sanayiye kurmaya çalışan ve kaynaklarını buna tahsis eden, dışarıya tarım ürünleri satan bir toplumda, orta sınıfın gündelik yaşamında boş zaman geçirme

faaliyetlerinin pek geniş çeşitlilikte olamayacağı aşikârdır. 1940'ların ilk diliminde, değindiğimiz gibi, savaşın yıpratıcı etkilerini de eklemek gerek. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda akşamları Kızılay'da Bulvar'da gezinti yapmak, Bulvar üzerindeki bir pastahaneye aile üyeleriyle birlikte oturmak orta sınıftan insanları memnun ediyordu. Bu koşullarda, Gençlik Parkı'nın açılmasıyla doğal olarak, kent içindeki boş zaman etkinliklerinin bir kısmı parka yönlendirilmiş olacaktı. Ankara'daki Ulus gazetesinin daha park açılmadan ve açıldıktan sonra Gençlik Parkı'nda modern bir yaşam biçimi oluşturmanın imgesel yapısını kurmaya çalıştığı göze çarpmaktadır.

Dönemin park fotoğraflarında da görüldüğü gibi parkın eksiklikleri vardı ve ağaçlandırma çalışmalarına yeni başlanmıştı. Buna rağmen, Gençlik Parkı'nın ilk yıllarında yeşil alanın ağırlıklı olarak yer kapladığı, fazla yapılaşmaya sahne olmadığı belirtilebilir. Şüphesiz park, yalnızca peyzajla temas edilen değil, aynı zamanda, kimi modern sosyal etkinliklerin de yapılabileceği bir mekân olarak tasarlanmıştı. Sportif etkinlikler, çocuklara ve gençlere yönelik yüzme, kürek çekme ve yelkencilik gibi etkinliklerdi ve bu amaçla açılışı izleyen ilk yıllarda, yazları kurslar ve yarışmalar düzenlenmişti. Tabii parkın eğlence boyutu da vardı. Ada Gazinosu, daha sonra Göl Gazinosu olarak da adlandırılacaktı, bu amaçla inşa edilmiş, Batı tarzı müzikli eğlencelerin tertip edildiği bir mekândı. Ayrıca havuz manzaralı çay bahçeleri, dinlenmek, sohbet etmek, etrafı seyretmek için uygun yerlerdi.¹⁹ 1940'lı yılların Ankara kent ölçeği dikkate alındığında, yürüyerek ya da belediye otobüsünü kullanarak parka ulaşmak mümkündü. Sonuçta bu etkinlikler, toplumda Batılı bir park kültürü oluşturmak için atılmış adımlardı. Park toplumun tümünü kucaklamayı ve pek çok kesimine hitap etmeyi amaçlamış olsa da ilk başlarda insanların ne kadar ilgi gösterdikleri konusunda verilere sahip değiliz. Kent sakinlerini parka çekmek için Ankara'da çıkan Ulus gazetesinin, parkla ilgili teşvik edici haberler yaptığı görülmektedir. Bu konuda basılı haberler ve diğer materyaller çok yetersiz.²⁰ Gençlik

Jansen,
Gençlik
Parkı'na
iki anlam
yükle-
mişti.
Bunlardan
birincisi,
parkı,
Anka-
ra'nın
hasretini
çektiği
yeşilin ve
suyun bir-
leştiği bir
rekreas-
yon alanı
ve ikincisi,
istasyon-
dan kente
gelenlerin
ilk girişte
dikkatini
çekeceği
bir simge
idi

¹⁸ 1930'larda yazılan Yakup Kadri'nin Ankara romanında genç Cumhuriyet'in bu yeni zenginlerinden söz edilir.

¹⁹ Z. Uludağ, a.g.e.

²⁰ O dönemde Ankara'daki farklı kesimlerden insanların gündelik yaşamlarının nasıl olduğuyla ilgili sözlü tarih çalışmalarına ihtiyacımız var.

1956'dan sonra parkta eğlence işlevleri ağırlıkta olan yeni yapılaşmaya gidildi; yeni ticari mekânlar açıldı, tabii parkı park yapan yeşil alan da azaldı

Parkı'yla ilgili yaptığım kimi mülakatlarda, parkın ilk yıllarında beklenen canlılığı gösteremediği yönünde bilgiler edindim. Parkın esas canlılığının 1950'li yıllarda eğlence faaliyetlerinin artmasıyla birlikte sağlandığı anlaşılıyor. Daha sonra gelinen nokta, İzmir Kültür Parkı'nın süreç içinde eğlence mekânlarına dönüştürülmesinde olduğu gibi, Gençlik Parkı'nın da eğlence parkı haline gelmesiydi.

1950'li yıllarda Demokrat Parti iktidarıyla kamusal mekânlarda dikkat çekici değişimler yaşandığı biliniyor. “Yukarıdan aşağı modernleşme”nin yumuşamaya başladığı, “kendiliğinden modernleşme”nin yerini aldığı bu yıllarda, var olan memur tabakasına ek olarak ticarete dayalı orta sınıf genişlemiş ve gündelik yaşama damgasını vurmaya başlamıştı. Yerel kültürel örüntülerin Batı popüler kültürüyle karışımı olan yeni modernleşme kalıpları içinde eğlence kültürü önemli yer tutar. Önceki dönemin oluşturulmaya çalışılan kültürün ulaşamadığı kesimlerin yerel kültürel kalıpları, kendi halinde modernleşerek görünürlüğe çıkmakta, kamusallaşmaktaydı. Bu yıllarda, boş zaman etkinlikleri içinde eğlence sektörü genişlemiş ve yeni eğlence tarzı, daha önce yukarıdan aşağı modernleşmenin eritemediği, farklı kulvarlarda giden kültürel kalıplara da yer veren eklektik bir etkinliğe bürünmüştü. Yurdun büyük kentlerinde gözlenen bu gelişme Gençlik Parkı'nda da kendini gösterdi ve özellikle 1956'dan sonra parkta eğlence işlevleri ağırlıkta olan yeni yapılaşmaya gidildi; yeni ticari mekânlar açıldı, tabii parkı park yapan yeşil alan da azaldı. 1959 yılında park yönetimi tarafından haftalık çıkarılan ve parktaki yaşantıyı yarı magazinelle biçimde yansıtan, 20 sayı kadar çıkan, Gençlik Parkı gazetesi vardı. Bu gazeteden izlenildiği kadarıyla, 1950'lerde park içinde yapılan ve açılan yeni mekânların listesi oldukça uzun yer tutuyor. Bunlar, dönemin ihtiyaçlarını ve zevklerini yansıtan, gazino, gösteri salonu, lokanta, pastane, bira bahçesi, çay bahçesi, büfe, banka ve mini golf kulübü gibi ticari mekânlardı. Günümüzde Batı ülkelerinde yapılan park mekânların özelleştirilmesi uygulamasını biz o zamanlar yapmışız, yeşil

alandan çalarak. O zamanlar Gençlik Parkı'nın içinde inşa edilen alt mekânların işletilmesi özel işletmecilere verilmiş. Tabii bu ticari mekânlar parkta o kadar yaygınlaşmıştı ki, 1959 yılında parkta yalnızca dinlenmek isteyenler için ayrı bir “dinlenme parkı” düzenlenmişti.²¹

Park içinde eğlenceyi temsil eden mekânların başında özellikle gazinolar geliyordu. Gazino kavramı, bu yıllarda, “alaturka” ve “alafranga” tarzlarına bir arada, sırayla yer veren eklektik bir biçime dönüşmüştü. Örneğin, 1940'lı yıllarda Ada (Göl) Gazinosu “alafranga” yani Batı esintili müziklerin çalındığı bir yer iken, 1950'li yılların sonlarında hem “alafranga” hem de “alaturka” müziklere ve eğlence anlayışının birbirine karıştığı bir yer haline gelecekti. Daha sonraki dönemlerde (sözgelişi 1980'li yıllarda İzmir Fuarı'nda [Kültür Park] bol bol örnekleri görülen) transparan giysilerle sahneye çıkma ve sansasyon yaratma olayı, o yıllarda Göl Gazinosu'nda valinin önünde cereyan ediyor ve gazino valilikçe kapatılıyordu. 1959 yılı Gençlik Parkı gazetesinde yer alan Halk Tiyatrosu'na ait bir ilanı inceleyelim: “Gençlik Parkı Halk Tiyatrosu (Eski ‘Yeni Tiyatro’) zengin bir kadroyla açıldı. Genç ses sanatçısı Sevim Şengül, bariton sesli sanatkar Nevzat Güyer. Film ve sahne sanatkarları. Saz-Solo-Dans-Akrobat-Atılğan Ailesi-Konya Kaşık Oyunları. Bu geceki komedi ‘Amerikalı Amca’ (3 perdelik komedi). Her Salı saat 14.00'te Bayan Matinesi, her Pazar Halk Matinesi vardır. Numaralı masa ve sandalye biletleri saat 12.00'den itibaren Tiyatro gişelerinde satılır.”²² Henüz TV yayınlarının olmadığı bir dönemde, bu tür eklektik eğlence tarzının mümkün olduğunca toplumun geniş bir yelpazesine seslenmeye çalıştığı anlaşılıyor. Gazino eklektisizmi daha sonra 1960'lı ve 1970'li yıllarda büyük kentlerin gazino kültüründe daha belirgin hale gelecekti. Çeşitli dönemlerde ünlü şarkıcıların parkta sahneye çıktıkları görülüyor. 1960'lı yıllarda Zeki Müren ve Behiye Aksoy'un, 1970'li yıllarda ise halk müziği sanatçısı Neset Ertaş'ın isimleri bugün de hatırlanıyor. Yakın dönemde ise arabesk şarkıcısı Hakkı Bulut yaz aylarında kimi çay bahçesi

²¹ Bu küçük park da sanki “espri yapılcısına” törenle açılmıştı. bkz. Gençlik Parkı (Haftalık Gazete), no.4, 1959.

²² Gençlik Parkı, no.5, 1959.

ve gazinolarda şarkı söylüyordu. Dönemlere göre belli figürlerin ön plana çıkması bu dönemlerde dinlenen başat müzik türlerine ve ziyaretçilerin zevklerine ilişkin fikir veriyor.

Yine Gençlik Parkı gazetesinden takip edildiğinde: Parkın en fazla faal olduğu aylar, Haziran ve Eylül ayları arası, en yoğun ziyaret saatleri akşamları ve en yoğun ziyaret günleri ise hafta sonları idi. Eylül ayından itibaren işletmeciler için sezon bitiyordu, kışa doğru azalan biçimde daha az müşteri kitlesine hizmet veriyorlardı. Gençlik Parkı bu dönemde, toplu yemekler için de seçilen bir mekândı. Okulların ve kuruluşların özel günlerinde toplu yemekler genellikle parkta havuz manzarasına sahip bir lokanta ya da gazinoda gerçekleştiriliyordu. Park içindeki gazinoların en ünlüsünün ve prestijlisinin Göl (ya da Ada) Gazinosu olduğu söylenebilir. Göl Gazinosu, adeta bir simge mekândı ve diğerlerine göre müşteri profili, gazete sayfalarından çıkartıldığı kadarıyla (aynı zamanda eski park kullanıcılarıyla yapılan mülakatlardan da), üst bürokratlar, sanatçılar, ünlüler ve “iyi halli” insanlardan oluşuyordu. Çay bahçelerinde semaverde çay ve nargile içmek bu yılların gözde faaliyetleriydi ve parkla özdeşleşmişlerdi. Çocuklar için kağıt helva, dondurma, şerbet gibi yiyecek-içecekler vardı. Gündüz, ev kadınlarının yanlarında erkekler olmadan eğlenebilmeleri için kimi gazinolar kadınlara mahsus “kadınlar matinesi” programları düzenlemekteydi. Çocuklar için de özel etkinlik alanları düzenlenmişti. Bunlar lunapark, minyatür tren ve çocuk bahçesiydi. Lunapark ilk tasarım aşamasında, planda yer almasına karşın ancak 1952’de kurulmuştu, tabii gençler ve yetişkinlere de sesleniyordu. Minyatür tren ise Eskişehir lokomotif fabrikasının yardımıyla 1957’de kurulmuştu. 1959’da açılan çocuk bahçesinde, çocuklara yönelik çocuk tiyatrosu, kukla salonu, çocuk kütüphanesi ve psikolojik merkez yer alıyordu. Gençlere yönelik olarak pastaneler ve birahaneler vardı.

1950’li ve 1960’lı yıllarda parkı kullananların sosyal kompozisyonuna baktığımızda, ağırlıklı “eski kent sakini”, toplumun pek çok kesiminden insanların parkı ziyaret ettiğini söyleyebiliriz. Parkın yeni yapılanmasında dönemin orta sınıf

Jansen’in Gençlik Parkı için yaptığı aksonometri (Ateş, 2000, 129)⁷

zevkleri ve tercihleri ağır bassa da Ankara’nın farklı kesimlerine seslenebiliyordu. O dönemin koşullarında park farklı kesimleri özümseyebiliyordu. Bununla birlikte, sosyal ayrışmanın park içinde olduğu, farklı kesimlerin bütçelerine ve beğenilerine uygun, içerideki farklı mekânları kullandıkları tahmin edilebilir.

1970’lere geldiğinde, Ankara kentinin fiziksel alanı genişlemiş, nüfusu artmıştı. Bu nüfus artışının, kimi yan süreçleriyle birlikte, kamusal mekânları etkilemesi kaçınılmazdı. Nüfus karşılaştırması yapıldığında: Parkın açılışının arifesinde, 1940 yılında, Ankara’nın nüfusu 157 bin iken, 1970 yılında, 1,236 bini bulmuştu.²³ Otuz yılda büyük çaplı bir artış var. Kuşkusuz, bu artış, kırdan kente göç süreciyle ilişkilendirmek gerekir. Kırdan kente göç ederek gecekondulara yerleşen yeni kentliler, bir süre sonra gecekonduların dışına çıkarak, orta sınıfın kullandığı kamusal mekânlarda da görüneceklerdi. Ayrıca, bu yıllarda, TV yayınlarının alternatif bir eğlence aracı olarak faaliyete başlaması nedeniyle, akşam saatlerinde ev dışında daha az zaman harcanması ve 1970’lerin ikinci yarısında, siyasal sokak çatışmalarının kamusal mekâna damgasını vurarak kimi kamusal mekânları riskli hale getirmesi de ilişkili süreçler olarak düşünülebilir.

1950’lerin ve 1960’ların “hızlı göç” yıllarında kırdan kente göç edenler, kuşkusuz orta sınıf

²³ DİE, İllere Göre Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 2000: Ankara, DİE Yay.

ağırlıklı kamusal mekânlarda görünmekle birlikte, bu deneyimler sınırlıydı. Ama 1970'lere gelindiğinde, artık kentlerin nüfusunun büyük çoğunluğu yeni kentlilerden oluşmaktaydı ve eski kent sakinleri ile yeni kentliler arasında kamusal mekân kullanımında kimi psikolojik gerginlikler ortaya çıkmaktaydı. Özellikle ticarileşmenin çok az olduğu, daha az harcamanın yapıldığı, bu nedenden dolayı yeni kentlilerin kolayca girebildiği park ve benzeri kamusal mekânlarda bu gerginliklere daha fazla rastlanabiliyordu. Ankara'ya göç eden kır kökenlilerin önemlice kesimi, o yıllarda, kamu sektöründe iş bulabiliyorlardı. Bu da düzenli ücret geliri, güvence ve düzenli çalışma demektir. Ayrıca 1960'lı ve 1970'li yılların şimdikiğe görece sakin kent hayatı da vurgulanmalıdır. Kırsal kesimde hiçbir hayat sigortasının olmadığı bir yaşam sürecine göre, kentte gecekonduda yaşamak tercih edilen bir yaşam biçimiydi ve ayrıca, daha iyi yaşam için geleceğe umutla bakılabiliyordu. Bunların yanında, kent, kırsal yaşamda sözkonusu olmayan, "hafta sonu", "tatil", "boş zaman", "gezinti", "tüketim" vb. modern kalıpları barındırıyordu. Doğal olarak yeni kentliler, kent yaşamının sunduğu bu modern olanaklardan yararlanmaya çalışacaklardı. Yeni kentliler, özellikle hafta sonları, hane işlerinden arta kalan zamanda, çeşitli biçimlerde kenti keşfetmeye ve tanımaya çalışıyorlardı. Gençlik Parkı, bu açıdan uygun bir yerdi: Rahatlıkla erişilebilir olması ve uygun tüketim olanaklarıyla birlikte, bir simge mekân olarak onları modernlikle tanıştırdı.²⁴

Başka kimi süreçler de parkın insan kompozisyonunu değiştiriyordu. 1970'lerin sonlarına doğru, park siyasi gençlik gruplarının denetimine girmişti ve bu durum parkı özellikle orta sınıf için riskli hale getiriyordu. Bu arada kent içinde de önemli değişimler yaşanıyor. Kentin iş ve alışveriş yerleri Kızılay-Kavaklıdere eksenine doğru yayılırken, orta sınıf konut alanları da Güney'e kayan bu işyerlerinin yakınlarına dağılım gösteriyordu. Orta sınıf, eski kent merkezi Ulus'la bağlarını koparmıştı ve zorunluluk dışında bu bölgeye uğramıyordu. Tabii orta sınıfa özgü yeni yaşam

biçimleri ortaya çıkmıştı. Tüm bunlar orta sınıfın yeni rekreasyon mekânları yaratma sürecini teşvik etti ve orta sınıf alternatif mekânlarda boş zamanlarını geçirmeye başladı. Bu alternatif mekânlar, o dönem için, Kavaklıdere-Tunalıhımlı ve Çankaya ekseninde kimi sokakların ya da alışveriş yerlerinin çevresinde kümelenmiş, sanat-kültür ve rekreasyon mekânları yanında, desentralize olmuş yeni konut alanlarına yakın yeni parklar olabileceği gibi otomobil olanaklarının da yardımıyla ulaşılan kent dışındaki rekreasyon alanlarıydı. 1990'lardan sonra ise, bunlara ek olarak, tüketim kültürünün orta sınıflarda daha fazla yer edinmesiyle, geniş bir çeşitlilikte tüketim olanakları sunan büyük alışveriş merkezlerinin cazibe odağı olduğunu görülmüyordu. Böylece, bu süreçlerle birlikte, 1970'lerden itibaren Gençlik Parkı, orta sınıfın imge dünyasında, olumsuz değerlerin yüklendiği, merkezinde yeni kentli yoksulların "öteki" olarak yer aldığı bir mekânı temsil etmeye başladı.

Orta sınıf kentin başka yörelerindeki rekreasyon alanlarına yönelirken onların yerini yavaş yavaş yeni kentliler alıyordu. Parka yapılan yatırımlar azalmış, park içinde sağlanan olanaklar ve hizmetler, bir önceki dönem orta sınıf zevklerinin etkisini taşımakla birlikte kimi yönlerden yeni kentlilerin zevklerine yönelik tüketim olanakları da gelişmeye başlamıştı. Bu sırada parktaki kimi ünlü mekânlar kapanmış ya da faaliyetlerini değiştirmişlerdi. Göl Gazinosu kapanmış, yerini Nikah Salonu almış, kimi gazinolar da çay bahçesine dönüşmüştü. Nikah Salonu'nun, bu binayı yakınlarda Sanat Kurumu ile paylaştığını eklemek gerekir.

Bu yıllarda tüm Türkiye'de "arabesk kültür" yükselişe geçmişti. Yeni kentli modernizminin bir ürünü olarak görülebilecek "arabesk kültür" parkta da kendini gösterdi. 1970'ler sonrası arabesk müzik söyleyen sanatçılar park gazinolarında sahneye çıkmaya başladılar. Çay bahçeleri ise video-TV'lerinde dönemin arabesk, komedi, karate/kung-fu filmi seline bu türde filmler oynatarak katıldılar. Parktaki bu değişim, söylem boyutuna da yansdı, parkla ilgili ilk olumsuz söylemler

²⁴ Erol Demir, 2005, a.g.e. Bu dönemin kamusal yaşamının edebiyata yansımaları da var. Oğuz Atay'ın ünlü romanı Tutunamayanlar'da, Ankara'ya uğrayan romanın kahramanı, Gençlik Parkı'nı bu tür bir sosyal iklim içinde gezer. Romanda parkla ilgili izlenimler, "sürrealist" esitiler taşıyan, karamsar bir kamusal mekân imgesi (ya da "taşlaması") olarak karşımıza çıkmaktadır.

bu yıllarda yayılmaya başladı ve parkın mekânsal prestiji en azından orta sınıfın imgeler dünyasında önemini yitirdi. Bu yapı 1980 sonrasında da devam etti. 1990 yılında Ankara'daki diğer tüm parklar gibi, Gençlik Parkı'nın da duvarları yıkıldı ve turnikeden paralı geçişlere son verildi. Aynı yıl, Büyükşehir Belediyesi tarafından parkın kültürel donanımlarını ve faaliyetlerini geliştirici projeler üretilmeye başlandı. Değişik türde müzik dinletileri, kitap imza günleri, açık havada film ve tiyatro gösterileri vb. faaliyetlerle parkta sanatsal faaliyetler canlandırılmaya çalışıldı, fakat bu girişimlerin süreklilik gösteremediği söylenebilir.

Restorasyon projesi öncesi Gençlik Parkı'nın durumu, uzun yılların bakımsız ve köhneliğini yansıtıyordu. Gösteri salonlarında hemen hemen hiç temsiller yapılmıyor, minyatür tren uzun zamandır hiç çalışmıyordu. Çay bahçeleri ve lokantaların kimi metruk görünümde, mevcut olanların ziyaretçileri de sınırlıydı. Ancak, son zamanlarda lunaparkın park içine diğer mekânlardan daha fazla ziyaretçi çektiğini ve kullanıldığını vurgulamak gerek. Çay bahçelerinden kimi kahvehaneye dönüşmüş, kimi şifreli TV'de maç yayınları yapmakta, kimi ise hafta sonu ziyaretçi çekebilmek için parkın eski faaliyetlerini ve simgelerini (canlı yerel halk müziği, nargile, semaver vb) canlandırmaya çalışmaktaydı. Ancak park içindeki konumlarında düzensizlik hemen göze çarpıyor ve çoğunun görünümü peyzajı bozar nite-

likteydi. Büfeler en dikkat çeken örnek sayılabilir. Park içinde oldukça fazla ve düzensiz dağılmış büfeler, bu mekânın tarihselliğine meydan okur gibiydiler.²⁵ Bu arada dikkat çeken, bizzat park içinde araba trafiğinin de yoğun olması ve parkın fiilen otoparka dönüştürülmesiydi.²⁶

Sonuç

Sonuçta, Gençlik Parkı'nın başlangıcından bu yana fiziksel yapılanmasının ve parkı kullananların sosyal kompozisyonunun değişime uğradığı; bu çalışmada ortaya konulduğu gibi, bu değişimin ancak daha geniş düzeyde kırdan kente göç, kentin büyüme ve gelişmesi, ekonomik gelişme ve büyümeyle birlikte yeni sınıfsal oluşumların ve yeni yaşam biçimlerinin ortaya çıkması ve bunlarla bağlantılı olarak kamusal mekânlarda ortaya çıkan farklılaşma ve ayrışmayla ilişkilendirerek anlaşılabilceği söylenebilir. Park, böylece, yalnızca belli bir dönem eski kentliler ve orta sınıfa hizmet etmekle kalmamış, yakın dönemlerde ve şimdi yeni kentlilerin/ kent yoksullarının kenti tanımalarında ve rekreasyon olanaklarından yararlanmalarında belli bir işlevi üstlenegelmiştir. Devam eden restorasyon projesinin ayrıntılarını bilmemekle birlikte, Büyükşehir Belediyesinin Ankara'daki her büyük parka uyguladığı "disneylendirme" projelerinin, maalesef burada da yenilenmiş bir şekilde gerçekleştirileceği tahmini yapılabilir.

1970'lerden itibaren Gençlik Parkı, orta sınıfın imge dünyasında, olumsuz değerlerin yüklendiği, merkezinde yeni kentli yoksulların "öteki" olarak yer aldığı bir mekânı temsil etmeye başladı

²⁵ Birkaç yıl önce, 17 tane tespit ettiğimiz büfeler, halkın bunlara rağbet ettiğinin de göstergesidir.

²⁶ Park içinde gerek resmi gerekse sivil işyeri elemanlarının olduğunu tahmin ettiğimiz bu araçlar, sahipleri tarafından bulabildikleri yol kenarına park edilmişlerdi. Aslında, kimi otoların, park içinde yayalara ait olması gereken yolların kenarından öte, bizzat yeşil alanın üzerine park etikleri göze çarpıyordu.

**İman-İmar ilişkisi,
İbrahim Gündoğdu, Dikmen Vadisi Ankara, 2007**